

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

ВИМОГИ ДО ЕЛЕКТРОННОГО ПОСІБНИКА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОВОЛОДІННЯ МАЙБУТНІМИ ЕКОНОМІСТАМИ АНГЛОМОВНИМ ДІЛОВИМ ГОВОРІННЯМ ТА ПИСЬМОМ

О. П. Биконя

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка

У статті досліджуються вимоги до електронного посібника з ділового англomовного говоріння та письма для самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей, визначається поняття *електронний посібник*.

Ключові слова: електронний посібник, ділове говоріння та письмо, самостійна позааудиторна робота, ділова англійська мова, студенти економічних спеціальностей, англomовна комунікативна компетентність.

О. П. Биконя. Требования к электронному пособию для самостоятельного овладения будущими экономистами англоязычным деловым говорением и письмом. В статье определяется понятие *электронное пособие* и исследуются требования к электронному пособию для самостоятельной позааудиторной работы студентов экономических специальностей по деловому говорению и письму.

Ключевые слова: электронное пособие, деловое говорение и письмо, самостоятельная позааудиторная работа, деловой английский язык, студенты экономических специальностей, англоязычная коммуникативная компетентность.

O. Bykonya. The requirements to an electronic textbook for self-acquiring English Business Speaking and Writing by future economists. This article deals with the electronic textbook's definition and its requirements to the organization of future economists' self-study work of a class in English Business Speaking and Writing.

Key words: electronic textbook, Business Speaking and Writing, self-study work of a class, Business English, students of economic specialities, English Communicative Competence.

Проблеми теорії та практики створення електронних підручників і посібників досліджувало багато вчених (О. Б. Бігич, Е. К. Блинова, В. П. Волинський, О. О. Гриценчук, Т. М. Каменева, О. І. Каменський, О. С. Красовський, В. М. Мадзігон, Н. В. Майер, О. О. Полях, С. О. Сисоєва, С. Б. Фіялка, А. Ю. Чуфарлічева, М. І. Ястребов, D. Donovan, J. Roche та інші), але аналіз наявних підходів до створення електронного посібника (ЕП) засвідчує відсутність єдиної концепції їх проектування. Підготовка таких видань потребує вирішення багатьох *організаційних, методичних і технічних* завдань. Тож необхідно провести теоретичні дослідження, результати яких могли б сприяти укладанню якісних електронних підручників і посібників.

Однією із організаційних проблем є взаємодія між автором змістової частини ЕП, редактором та програмістом [31]. Складність полягає в тому, що автор і редактор часто не мають цілісного уявлення про можливості комп'ютерних технологій, а програміст зазвичай не є фахівцем з предметної галузі створюваного навчального видання. Більше того, редакторів часто взагалі не залучають до підготовки ЕП.

Зазначимо, що вітчизняні та нерідко іноземні ЕП є сканованим варіантом друкованого підручника або посібника. У них не використовуються специфічні можливості електронного видання. У кращому разі ці посібники мають зміст із гіперпосиланнями, а отже, майже нічим не відрізняються від друкованих аналогів. Це лише електронна форма книги, яку до того ж читати на екрані значно складніше, ніж у друкованому варіанті. Але, між тим, зазначимо, що навчання засобами ЕП може бути реалізоване лише на комп'ютері. ЕП повинен бути розміщеним на будь-якому магнітному носії інформації, щоб студент мав можливість працювати з ним у будь-який час.

За допомогою ЕП ми пропонуємо організувати самостійну позааудиторну роботу (СПР) студентів економічних спеціальностей з оволодіння англomовними комунікативними компетентностями (АКК) у діловому говорінні та письмі. СПР з оволодіння АКК у діловому говорінні та письмі майбутніх економістів ми трактуємо як форму навчальної діяльності, яку організовує і контролює студент на основі зовнішнього опосередкованого управління викладачем з використанням ЕП, цілями якої є оволодіння АКК у діловому говорінні та письмі і розвиток автономії студента.

Отже, перед нами постає завдання розробити і запровадити в навчальний процес ЕП з ділового англomовного говоріння та письма, цілі якого полягають у оволодінні студентами економічних спеціальностей АКК у діловому говорінні та письмі; у вихованні особистості, здатної до творчої самореалізації та самовдосконалення шляхом індивідуалізації навчання, вільного вибору темпу, місця та часу роботи та передусім формування необхідної комунікативної спроможності у сферах ділового спілкування в усній та письмовій формах.

При розробці ЕП для самостійного оволодіння майбутніми економістами діловим говорінням та письмом необхідно враховувати вимоги до ЕП для СПР з оволодіння діловою англійською мовою (ДАМ).

Отже, *метою* статті є визначення поняття ЕП та аналіз вимог до його створення.

Для з'ясування вимог до ЕП для навчання ДАМ необхідно визначити спочатку поняття "електронний навчальний посібник". Зазначимо, що відповідно до державного стандарту України ДСТУ 3017-95 поняття "навчальний посібник" – це навчальне видання, що доповнює або частково (повністю) замінює підручник й офіційно затверджене як таке, а також "посібник" – видання, призначене для допомоги в практичній діяльності чи оволодінні навчальною дисципліною [4].

З 1 липня 2010 р. в Україні набув чинності ДСТУ 7157-2010 "Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості". Відповідно до цього документа: *електронне видання* – це електронний документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має вихідні відомості й призначений для розповсюдження в незмінному вигляді; електронний аналог друкованого видання – електронне видання, що в основному відтворює відповідне друковане видання, зберігаючи розташування на сторінці тексту, ілюстрацій, посилань, приміток тощо; *електронний документ* – документ, інформація в якому подана у формі електронних даних і для використання якого потрібні засоби обчислювальної техніки [11].

Визначення поняття *ЕП* у наукових публікаціях дуже різноманітні. Згідно із С. О. Сисоєвою, В. В. Осадчим, К. П. Осадчою, ЕП – навчально-методичний засіб, який дає можливість студенту самостійно опрацьовувати змістовні модулі засобами персонального комп'ютера і повинен забезпечити ефективність навчального процесу завдяки режиму самоосвіти [27, с. 156].

За К. Л. Бугайчуком, І. М. Кузбитом та іншими, *електронний навчальний посібник* – це навчальне електронне видання, що доповнює або частково (повністю) замінює підручник, у якому взаємопов'язано за допомогою відповідних програмних засобів існує текстова, звукова, графічна та інша інформація, що забезпечує безперервність і повноту дидактичного циклу процесу навчання, служить для групового або індивідуалізованого навчання, відповідає навчальній програмі й призначене для використання у навчальному процесі [6; 16].

У результаті аналізу трактування ЕП у сучасній науковій літературі [6; 16; 27] та враховуючи той факт, що ЕП необхідний для організації СПР у навчанні ділового англомовного говоріння та письма, ми визначаємо *ЕП для самостійного позааудиторного навчання студентів економічних спеціальностей англомовного ділового говоріння та письма* як інтерактивне електронне навчальне видання, призначене для самостійного (позааудиторного) оволодіння майбутніми економістами АКК у діловому говорінні та письмі на визначеному Програмою рівні B2.2. (згідно з вимогами типової Програми до мовної освіти [25]), у якому за допомогою відповідних програмних засобів представлено текстову, звукову, графічну, ілюстративну та іншу інформацію, що моделює ситуації ділового усного та писемного спілкування англійською мовою і забезпечує безперервність і повноту дидактичного циклу процесу навчання ДАМ, різні форми контролю результатів навчальних досягнень студентів та визначених стратегій керування їхньою навчально-пізнавальною діяльністю.

Щодо контролю результатів навчальних досягнень студентів за допомогою ЕП, то перевірити якість самостійного позааудиторного навчання ДАМ можна шляхом самоконтролю та взаємоконтролю. Зазначимо, що систематичність контролю реалізується в таких його видах: *поточний контроль*, який здійснюється у ході опрацювання конкретної теми (циклу, модуля) для визначення рівня сформованості окремої навички / вміння, якості засвоєння певної порції навчального матеріалу з ділового англомовного усного та писемного спілкування, та *підсумковий контроль*, що проводиться після закінчення тематичного циклу (модулів) у кінці навчання ДАМ. У процесі поточного контролю домінують функція зворотного зв'язку. На основі результатів поточного контролю викладач отримує інформацію про успішність або неуспішність організації навчального процесу з ДАМ за допомогою ЕП. Це дає змогу своєчасно коригувати самостійну позааудиторну навчальну діяльність студентів. У ході підсумкового контролю на перший план виступає оцінювальна функція [13; 23], оскільки метою контрольних (тестових) завдань є визначення та оцінювання рівня володіння студентами англомовними продуктивними компетентностями.

Зазначимо, що контроль протягом самостійного позааудиторного навчання з ЕП реалізується у формі взаємоконтролю, самоконтролю і самокорекції. Взаємоконтроль передбачає здійснення контролю володіння англомовними продуктивними компетентностями самими студентами. Цей контроль може бути організований, наприклад, коли один студент перевіряє за допомогою ключа в ЕП виконання контрольного завдання, вправи тощо іншим студентом. У ході самоконтролю студент порівнює результати власного виконання навчального завдання в ЕП зі змістом та зовнішнім оформленням відповідного англомовного матеріалу з ділового усного та писемного мовлення за допомогою ключів, які надаються після кожного завдання в ЕП. При здійсненні самоконтролю відбувається самокорекція, тобто самим студентом здійснюється виправлення усвідомленої їм помилки в завданні ЕП з метою підвищення рівня реалізації навчально-контрольної діяльності в цілому.

При розробці ЕП для організації СПР у навчанні ділового англомовного говоріння та письма нам необхідно враховувати такі його позитивні сторони [31]:

- 1) *інтерактивність*, тобто наявність зворотного зв'язку (вбудовані тест-системи забезпечують миттєвий контроль засвоєння інформації, інтерактивний режим дозволяє обирати швидкість проходження навчального матеріалу);
- 2) *використання можливостей мультимедіа* (об'єднання в інтерактивний продукт кількох способів подання інформації: вербальних друкованих, статичних, ілюстративних, динамічних та звукових, аудитивних фрагментів);
- 3) *можливість переходу за посиланнями* до додаткових джерел інформації;
- 4) *простота оновлення матеріалу і висока швидкість*, з якою ці зміни передаються користувачам;
- 5) *можливість побудови простого і зручного механізму навігації* в межах ЕП;

б) *розвинутий пошуковий механізм.*

Наповнення, структура, склад ЕП відрізняються від друкованого посібника, оскільки містить новітні мультимедійні технології – гіперпосилання, інтерактивні вкладки, закладки тощо.

Визначаючи вимоги до ЕП для самостійного оволодіння майбутніми економістами діловим говорінням та письмом, ми проаналізували вітчизняні і зарубіжні наукові та навчально-методичні дослідження і публікації щодо розробки ЕП для студентів ВНЗ і констатували багато розбіжностей у визначенні вимог.

Так, К. Л. Бугайчук, І. М. Кузбит та інші поділяють вимоги до ЕП на дві групи: до його структури та до оформлення інформаційних матеріалів [6; 16]. Згідно з С. О. Сисоєвою, В. В. Осадчим та К. П. Осадчою, ЕП повинен включати основні структурні елементи навчальної дисципліни, додаткові елементи навчальної дисципліни, елементи навігації (кнопки, посилання) та елементи зворотного зв'язку [27]. О. Е. Жосан, С.М. Іванова вважають, що кожний ЕП, незалежно від його змістового наповнення й типології, повинен відповідати [8; 10]:

- оптимальному забезпеченню взаємодії студента з комп'ютером;
- досягненню мети і завдань навчання;
- адаптації до індивідуальних особливостей суб'єктів навчання;
- спрямованості на інтенсивне керування процесом пізнання.

Крім того, вони вважають, що при укладанні ЕП необхідно враховувати [8; 10]:

- ступінь відповідності інформаційного і технологічного забезпечення посібника навчальній програмі з навчальної дисципліни;
- позитивність впливу мотиваційних орієнтацій на формування у студентів знань та вмінь вищого рівня;
- варіативність індивідуалізованих і диференційованих навчальних завдань;
- інтенсивність використання інноваційних методів навчання.

Попри значний інтерес учених до проблеми створення ЕП, на сучасному етапі відсутні загальні правила розробки цього виду дидактичних засобів навчання.

Проведений нами аналітичний огляд вимог до ЕП [3; 8; 10; 12; 14; 16] засвідчує, що при розробці ЕП для навчання ДАМ необхідно враховувати *загальні та спеціальні вимоги до ЕП*, суть яких полягає в ступені відповідності ЕП загальним дидактичним і методичним вимогам та врахуванні форми навчання, умов використання цього засобу тощо.

До *загальних* вимог вчені відносять:

- інформативність (студенту повідомляється нова інформація);
- організація зворотного зв'язку (має бути регулярна корекція дій студентів);
- покроковий процес під час подачі навчального матеріалу (до змісту кроку входять 3 взаємопов'язаних елементи – інформування, операція зворотного зв'язку і контроль);
- адаптивність навчального матеріалу (залежно від індивідуальних можливостей студентів);
- доступність (ЕП не повинен ускладнювати роботу студента необхідністю вибору з великої кількості кнопок);
- очевидність результату (ЕП наочно демонструє результати дій студентів) [22; 26; 31].

Вважаємо за необхідне розширити перелік загальних вимог до ЕП для СПР з оволодіння ДАМ. ЕП має:

- 1) зберігатися як засіб навчання на цифрових або аналогових носіях даних і відтворюватися на електронному обладнанні (комп'ютерні програми загальнодидактичного спрямування, слайдотеки, тестові завдання, віртуальні лабораторії тощо);
- 2) враховувати майбутній фах студентів;
- 3) відповідати певному ступеню навчання та навчальній програмі (ДАМ);
- 4) містити дидактичні, методичні та методично-довідкові матеріали (пов'язані із ситуаціями ділового усного та писемного спілкування англійською мовою);

5) комплексно використовуватися для самостійного опрацювання та контролю результатів навчальних досягнень;

б) деталізувати форми і види навчальної діяльності, методи і підходи до навчання та стратегії керування навчально-пізнавальною діяльністю.

Ми погоджуємося з думкою Т. І. Коваль, що *загальні вимоги* до ЕП не є достатніми для визначення придатності використання програмного засобу в навчальному процесі [14], а отже, нам необхідно виокремити спеціальні вимоги. До цих вимог щодо створення ЕП ми відносимо *технічні, ергономічні, психолого-дидактичні та методичні вимоги*.

Розглянемо детально кожен групу вимог.

Технічні вимоги визначають рівень технічної досконалості і складності програмного засобу, його структури та стійкість до помилкових дій користувача. При створенні комп'ютерних вправ та завдань в ЕП ми повинні використовувати всі доступні технічні можливості комп'ютеризованого навчання. Зазначимо, що для розробки ЕП використовуються різні програмні засоби створення та роботи з текстом та з мультимедіа (фото, аудіо, відео); компіляції (збірки) ЕП; забезпечення відтворення контенту.

Проаналізувавши технічні можливості комп'ютера, слідом за Ю. І. Машбиц, ми виділили кілька систем для створення ЕП [19]. Зазначимо, що ми порівняли переваги і недоліки цих систем та зробили висновок щодо придатності їх у розробці ЕП. Порівняльну характеристику цих систем наводимо у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика систем для створення ЕП

Системи для створення ЕП	Позитивні сторони	Негативні сторони	Висновок
1) системи, створені на основі традиційних алгоритмічних мов (наприклад, мови програмування: Delphi, C++, Visual Basic, Java)	– висока швидкість розробки (візуальна частина, використання бібліотек); – готовий продукт відносно невеликих розмірів; – можливість використання ресурсів комп'ютера	– необхідний високий рівень знань мови програмування; – складність супроводу та підтримки	для розробки ЕП на основі цих систем необхідні додаткові знання з цієї теми
2) системи, засновані на використанні інструментальних засобів загального призначення (наприклад, пакет Microsoft Office)	– не потрібно спеціальних знань в галузі програмування; – висока швидкість розробки; – можливість вставки об'єктів інших програмних пакетів	– проблема з інтерфейсом; – відсутність можливості створення програм дистанційного навчання	результатом розробки є не ЕП, а тільки звичайний документ в електронному вигляді
3) системи, пов'язані із засобами мультимедіа (наприклад, відео- та аудіофайли)	– наочність навчального матеріалу; – підвищення засвоюваності матеріалу; – наявність безкоштовних програмних пакетів для створення файлів в цих форматах; – низька вартість мультимедійних пристроїв; – не потрібно мати спеціальні знання	– значні розміри кінцевих продуктів	для ЕП цих систем необхідні носії великого обсягу, що ускладнює передачу інформації на відстані

Продовження табл. 1

4) системи, засновані на використанні гіпертекстових і гіпермедійних засобів (наприклад, сторінки в Інтернет, сайти)	– можливість перегляду на будь-якому комп'ютері; – компактність.	– необхідні спеціальні знання при створенні сторінок.	для розробки ЕП на основі цих систем необхідні додаткові знання з цієї теми.
--	---	---	--

Після порівняльного аналізу переваг і недоліків систем для створення ЕП визначаємо, що оптимальним для реалізації ЕП є поєднання систем, заснованих на використанні гіперпосилань та програмування, тобто, щоб ЕП був викладений на інтернет-сайті і переглянутий іншими користувачами через інтернет-оглядач, не завантажуючи його повністю, а вибірково, гортаючи сторінки. Однак дуже часто при використанні мережних технологій постає проблема повільної швидкості передачі даних, особливо у разі використання в ЕП мультимедійних засобів та складної графіки. Тож для зручності використання студентами ЕП посібник має бути розміщеним на будь-якому магнітному носії інформації (CD, DVD дисках, флеш-пам'яті тощо), аби студент мав можливість працювати з ним у будь-який час і з будь-якого комп'ютера. Також важливого значення набуває вживання аудіовізуальних технологій і використання будь-яких текстових та графічних редакторів для відображення ситуацій ділового усного та писемного спілкування англійською мовою в ЕП для легкості засвоєння навчального матеріалу самостійно й позааудиторно. Оскільки наш ЕП з ДАМ призначений не тільки для використання його у СПР студентів, але й для контролю їхніх навчальних досягнень, в ньому повинні бути пропорційно задіяні декілька систем, які пов'язані із засобами мультимедіа, створені на основі алгоритмічних мов та засновані на використанні інструментальних засобів. Отже, нам необхідно задіяти спеціалізовані та універсальні технічні засоби створення ЕП: *інструменти авторської розробки*, спеціально спроектовані для створення ЕП; *інструменти для роботи з тестами і завданнями*; *інструменти для редагування медіа та прикладне програмне забезпечення*.

Отже, до технічних вимог для встановлення ЕП з ДАМ для СПР студентів ми включаємо:

1. 550 Мб вільного місця на жорсткому диску;
2. Наявність встановленої програми Adobe Flash Player, версія 10.1 або вище;
3. Наявність встановленої програми Adobe Reader та PDF-файлів для перегляду;
4. Включення мультимедіа (де, окрім тексту, є декілька каналів сприйняття: звуко-музичний, зображально-динамічний та інтерактивно-ментальний).

Ергономічні вимоги визначають параметри ЕП, що впливають на його ефективність як засобу навчання і на його безпеку для фізичного та психічного здоров'я тих, хто навчається. Ці вимоги, передусім, пов'язані з такими характеристиками, як дизайн інтерфейсу (кольори, розмір шрифту, розташування інформації на екрані тощо) та зручністю у користуванні ЕП.

Згідно з *ергономічними вимогами*, які базуються на врахуванні вікових та індивідуальних особливостей студентів, ЕП повинен мати нескладний інтерфейс, зручний спосіб вводу відповідей, індивідуальне налаштування відповідно до рівня складності вправи (завдання), відповідно до ділового стилю спілкування англійською мовою мати відповідний дизайн екрану і бути інтерактивним.

Л. А. Цветкова визначає ергономічні вимоги до дизайну екрану, інтерфейсу, побудови діалогу з учнями [32, с. 86–87]. Так, *дизайн екрану*, тобто порядок розміщення інформації на екрані, має підпорядковуватися *принципу пропорції*, який означає, що об'єкти (малюнки, інструкції до завдань, підказки) не повинні бути розкидані хаотично, а розміщуватися у відповідних зонах екрану монітора; *принципу порядку розміщення об'єктів на екрані* (головна інформація має знаходитися у центрі екрану; написи в одних й тих самих зонах були однакового кольору, тобто,

щоб завдання до вправ були одного постійного кольору, а реакція комп'ютера на відповідь учня, повідомлення про кількість балів – іншого); *принципу єдності* (щоб елементи в ЕП правильно співвідносилися за розміром, формою, кольором); *принципу врахування кольорової гами*, який полягає у тому, що для ока приємніше, коли використовується непарна кількість кольорів (оптимальний варіант 3–5).

Другу групу ергономічних вимог складають *вимоги до інтерфейса* користувача: засоби та порядок обміну інформацією між ЕП та користувачем [32, с. 89–102]: простоту використання програми в ЕП (рядки-підказки; лаконічність і простота формулювання інструкцій до вправ та завдань; наявність пояснення способів введення відповіді); забезпечення тактичного звертання до користувача; можливість автономної індивідуальної роботи з програмою в ЕП (у разі неправильної відповіді користувач може повернутися до завдання ще раз).

Третьою ергономічною вимогою є *можливість організації “діалогу” комп'ютера з користувачем* у ЕП, так звана інтерактивність. Значущість інтерактивності, на нашу думку, полягає в тому, що вона забезпечує навчальний діалог, гнучкість структури подання знань та певну автономію навчальної діяльності.

При обґрунтуванні доцільності виокремлення *психолого-дидактичних вимог до ЕП*, зазначаємо, що перш ніж розробляти ЕП для СПР, необхідно враховувати те, як він вплине на мотивацію навчання ДАМ, на ставлення до АМ, чи підвищить він зацікавленість студентів до роботи над формуванням продуктивних умінь, а також чи не виникне у студента невпевненості у своїх силах під час виконання завдань (вправ) підвищеної складності, що пропонуються в ЕП. Отже, нам треба враховувати ті психічні процеси, які відбуваються при оволодінні студентами діловим говорінням та письмом у СПР за допомогою ЕП. Зауважимо, що подання навчального матеріалу в ЕП необхідно будувати, враховуючи особливості пізнавальних процесів, а саме: сприймання, уваги, фантазії, спостережливості, нестандартного мислення, уяви, пам'яті майбутніх економістів [4; 15].

Серед *психолого-дидактичних вимог до ЕП для СПР з ДАМ* відповідно до основних загально-дидактичних принципів слідом за Т. І. Коваль, С. О. Сисоєвою, Л. П. Сущенко [14] ми виокремлюємо:

- *системність* побудови, тобто навчальний матеріал подається послідовно й у взаємозв'язку;
- *індивідуалізацію та диференціацію* завдань, які враховують особливості індивідуальності студента, дозволяють кожному студенту навчатися за індивідуальною траєкторією й досягати особистих результатів;
- *доступність та наочність* зорової і слухової інформації;
- *вікові та психофізіологічні особливості* студентів економічних спеціальностей;
- *спрямованість на формування й розвиток умінь самостійно здобувати інформацію та працювати з нею*;
- *наявність різних видів інформації* з англійського ділового говоріння та письма, що підлягають засвоєнню;
- *організацію постійного зворотного зв'язку* в процесі виконання завдань з ДАМ: реагування програми на відповіді студента (повідомлення про коректність відповіді, підказки тощо);
- *наявність адаптованої до віку та психофізичних особливостей студентів системи контролю знань*;
- *забезпечення індивідуальної траєкторії навчання*.

Зазначимо, що важливими особливостями інформаційно-навчального середовища під час роботи студентів з ЕП є задіяні режими управління траєкторією учіння студентів, що безпосередньо впливає на рівень їхньої автономії. Слідом за І. П. Задорожною, ми трактуємо *автономію* як постановку цілей самими студентами, визначення програми дій, її виконання, самокорекцію, самоаналіз і самооцінку результатів власної діяльності [9]. Автономію слід

розглядати в єдності двох аспектів: автономія як спосіб організації навчального процесу, за якого студент може тією чи іншою мірою здійснювати самоуправління навчальною діяльністю, а також автономія як здатність студента приймати самостійні рішення на всіх етапах навчальної діяльності відповідно до мети вивчення ДАМ і нести відповідальність за їх виконання і результат [9, с. 5]. Тож важливими особливостями під час роботи студентів з ЕП, згідно з Т. І. Коваль, є реалізовані в ньому стратегії управління самостійною позааудиторною навчально-пізнавальною діяльністю, що безпосередньо впливає на рівень їхньої автономії [14].

Ознаками автономного навчання можна вважати здійснення студентом у інформаційному середовищі навчально-пізнавальної діяльності наодинці або у співробітництві з іншими студентами з можливістю одержання консультативної допомоги з боку викладача, а також надання йому права вибору темпу, часу та місця СПР, режимів управління самостійною навчально-пізнавальною діяльністю, навчальних матеріалів і навчальних завдань різних рівнів складності залежно від його навчальних досягнень, інтересів, здібностей та можливостей, способів самоконтролю, рефлексії та самооцінки своєї діяльності. На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій навчання та реалізації різних рівнів автономії студентів у інформаційному середовищі (часткової, обмеженої та повної) [5; 29–30], слідом за Т. І. Коваль, С. О. Сисоевою, Л. П. Сущенко, виділяємо такі режими управління траєкторією навчання студентів засобами ЕП: *самоуправління, диференційоване управління, жорстке управління* [14].

Розглянемо детально кожний режим управління траєкторією учіння студентів ЕП у самостійному позааудиторному навчанні ДАМ.

Перший режим – це режим *самоуправління*. ЕП у разі розміщення його на персональному комп'ютері вдома (чи в комп'ютерному класі) передбачає СПР студента в одному режимі – самоуправління, тобто відсутності управління з боку програмного засобу і, отже, повної автономної роботи студентів. Т. І. Коваль зазначає, що за таких умов студент сам керує процесом навчання, самостійно вибирає рівень складності навчальних завдань для виконання з урахуванням своїх можливостей, здібностей та навчальних досягнень [14]. Цей режим роботи студентів з ЕП може використовуватися в процесі їхньої самостійної підготовки до контрольних робіт, тесту тощо. У ньому можуть бути реалізовані такі комунікативні взаємодії студента з ЕП: 1) *самонавчання та самоаналіз* навчального матеріалу, представленого у текстовому, графічному та схематичному вигляді з використанням гіпертекстової та мультимедійної технології навчання; 2) *самоконтроль* навчальних досягнень – “завдання => відповідь => правильна відповідь”. Наприклад, під час виконання тестових навчальних завдань ЕП може контролювати та оцінювати роботу студента.

Зазначимо, що, коли студентам необхідно одержати від викладача індивідуальні рекомендації, консультації та допомогу під час СПР з ЕП, використовується режим диференційованого управління траєкторією навчання студентів. Цей режим вимагає організації інтерактивного спілкування, наприклад, електронною поштою, викладача зі студентом чи студентів між собою [12; 14]. Роль викладача при такому управлінні змінюється від передавача знань до консультанта, координатора і співбесідника. Взаємини викладача і студента в контексті особистісно-орієнтованого навчання можна визначити як навчальне співробітництво в інформаційному середовищі, що здійснюється в системі суб'єкт-суб'єктних відносин. У цьому режимі здійснюються комунікативні взаємодії студента з викладачем [14]: 1) *самонавчання та самоаналіз* навчального матеріалу, представленого в ЕП; 2) *корекція* викладачем навчальних досягнень студентів; 3) *аналіз, систематизація та узагальнення навчального матеріалу* (наприклад: “виконання завдання => проблема => суб'єкт-суб'єктний зворотний зв'язок зі студентом/викладачем (вирішення проблеми) => виконання завдання”).

У режимі жорсткого управління траєкторією навчання студента передбачається програмно-методичне управління навчально-пізнавальною діяльністю в процесі оволодіння ДАМ і реалізуються такі комунікативні взаємодії студента з ЕП [14; 16–17; 27; 29–30]: 1) *самонавчання*

та самоаналіз навчального матеріалу, представленого в текстовому, графічному і схематичному вигляді з використанням гіпертекстової та мультимедійної технологій навчання; 2) *самонавчання і самокорекція* навчальних досягнень студентів – “завдання => неправильна відповідь => суб’єкт-об’єктний зворотний зв’язок (самонавчання, самокорекція відповіді) => правильна відповідь”.

Такий режим управління ЕП навчально-пізнавальною СПР студента слід використовувати під час контролю (поточного і підсумкового оцінювання) рівня володіння продуктивними компетентностями.

Методичні вимоги до ЕП у навчанні ділового англomовного говоріння та письма та шляхів їх реалізації у СПР студентів-економістів зумовлюють чітку постановку мети роботи з ЕП у навчанні ДАМ, а саме [31–32]:

- мати *комунікативну спрямованість* вправ та завдань, що моделюють ситуації ділового усного та писемного спілкування;
- урахувати усі *етапи навчання ділового говоріння та письма англійською мовою*;
- варіювати різні види *комп’ютерних вправ та завдань*;
- надавати *допомогу* у вигляді інструкцій, довідок, опор, пояснень тощо;
- варіювати *умови пред’явлення інформації* (темп, тембр, кількість пред’явлень тощо);
- надавати *шкали оцінювання* навчальних досягнень студентів, навчальний щоденник, таблиці самоспостереження;
- спрямовувати студентів на *попередження або ліквідацію типових помилок*.

Отже, студенту надається можливість самостійно здійснювати вибір послідовності, обсягу та темпу роботи, а також у будь-який момент закінчити роботу засобами ЕП тощо.

Таким чином, при створенні ЕП для самостійного позааудиторного навчання ділового англomовного говоріння та письма необхідно враховувати *загальні та спеціальні (технічні, ергономічні, психолого-дидактичні та методичні) вимоги*.

Перспективу подальшого наукового дослідження у цьому напрямку ми вбачаємо у виокремленні критеріїв оцінювання якості ЕП, їх показників та розробці такого посібника для самостійного оволодіння майбутніми економістами англomовним діловим говорінням та письмом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщенко О. В. Професійно-педагогічна компетентність вчителя у галузі наукової організації праці учнів [Електронний ресурс] / О. В. Аніщенко // Інформаційні технології та засоби навчання. – 2008. – № 2 (6). – Режим доступу до журн.: <http://www.ime.edu-ua.net/em6/emg.html>.
2. Бовтенко М. А. Комп’ютерна лінгводидактика : [учеб. пособие] / М. А. Бовтенко. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 216 с. : ил.
3. Бугайчук К. Л. Електронний підручник: поняття, структура, вимоги [Електронний ресурс] / Костянтин Леонідович Бугайчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – №2 (22). – Режим доступу до журналу: <http://www.journal.iitta.gov.ua>.
4. Видання. Основи види. Терміни та визначення [Текст]: ДСТУ 3017-95 [Чинний від 1996-01-01]. – К. : Держстандарт України, 1995. – 47 с. – (Національний стандарт України).
5. Гризун Л. Е. Дидактичні основи створення сучасного комп’ютерного підручника : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Л. Е. Гризун; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2002. – 20 с.
6. Гусак Т. М. Підвищення самостійності студентів під час вивчення іноземних мов / Гусак Т. М., Малінко О. Г. // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 4. – С. 61–69.
7. Жалдак М. І. Комп’ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики / М. І. Жалдак, В. В. Шут, М. І. Лапінський. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2004. – 182 с. – (Посібник для вчителів).

8. Жосан О. Е. Електронний посібник у школі: дидактичні можливості / Олександр Едуардович Жосан // Дев'ята Міжнародна науково-практична інтернет-конференція "Простір і час сучасної науки" – Режим доступу : <http://intkonf.org/kand-ped-nauk-zhosan-oe-elektronniy-posibnik-u-shkoli-didaktichni-mozhlivosti/>.
9. Задорожна І. П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки : [монографія] / Ірина Павлівна Задорожна. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ, 2011. – 304 с.
10. Іванова С. М. Вплив комп'ютерних ігор на формування елементів логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку [Електронний режим] / С. М. Іванова. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em2/content/07ismaps.html>.
11. Інформація та документація. Електронні видання. Основні види та вихідні відомості [Текст] : ДСТУ 7157:2010 [Чинний від 2010-01-07]. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 18 с. – (Національний стандарт України).
12. Каменєва Т. М. Методика навчання майбутніх менеджерів ділового писемного спілкування англійською мовою з використанням електронного підручника : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Каменєва Тетяна Миколаївна. – К., 2010. – 257 с.
13. Квасова О. Г. Основи тестування іншомовних навичок і вмінь : [навчальний посібник] / Ольга Генадіївна Квасова. – К. : Ленвіт, 2009. – 119 с.
14. Коваль Т. І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : [навчальний посібник] / Т. І. Коваль, С. О. Сисоєва, Л. П. Сущенко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – 380 с.
15. Красильникова В. А. Использование информационных и коммуникационных технологий в образовании // В. А. Красильникова / Оренбургский гос. ун-т. – Оренбург: ОГУ, 2012. – 291 с.
16. Кузбит І. М. Створення та використання електронних посібників у навчальному процесі [Електронний ресурс] / І. М. Кузбит // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – № 1 (73). – С. 202–210. – Режим доступу до журн. : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/komp/2009_1/r1_5.pdf.
17. Лапінський В. В. Проблемні аспекти розробки і використання електронного підручника [Електронний ресурс] / В. В. Лапінський. – 2000. – Режим доступу: <http://edu.ukratsat.com/labconf/tezy/8/problemaspect.html>. – Заголовок з екрану.
18. Мадзігон В. М. Дидактичні вимоги до електронних підручників / В. М. Мадзігон // Проблеми сучасного підручника. – Вип. 10. – К. : Ін-т педагогіки НАПН України, 2010. – С. 4–7.
19. Машбиц Е. И. Компьютеризация обучения: проблемы и перспективы / Ефим Израилевич Машбиц. – М.: Знание, 1986. – 80 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Серия "Педагогика и психология"; №1).
20. Образцов П. И. Психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информационных технологий обучения // Павел Иванович Образцов. – Орловский государственный технический университет. – Орел, 2000. – 145 с.
21. Осадчий В. В. Створення електронного підручника : принципи, вимоги та рекомендації. [навчальний посібник] / В. В. Осадчий, С. В. Шаров – Мелітополь : РВЦ МДПУ, 2011. – 120 с.
22. Педагогические технологии : [Учебное пособие для студентов педагогических специальностей] / [под общей ред. В. С. Кукушина]. – М. : ИКц "МарТ" ; Ростов н/Д : Изд. центр "МарТ", 2004. – 336 с.
23. Петрашук О. П. Тестовий контроль у навчанні іноземної мови в середній загальноосвітній школі : [Монографія] / Олена Петрівна Петрашук. – К. : Вид. центр КДЛУ, 1999. – 261 с.
24. Потапова Р. К. Новые информационные технологии и лингвистика / Р. К. Потапова. – М. : МГЛУ, 2002. – 573 с. – (Серия "Библиотека лингвиста").
25. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнко та інші. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.

26. Самарина Н. В. Создание гипертекста в процессе работы над электронным учебником по истории / Н. В. Самарина // Опыт компьютеризации исторического образования в странах СНГ : сб. ст. / под ред. В. Н. Сидорцова, Е. Н. Балькиной. – Мн. : БГУ, 1999. – С. 195–200.
27. Сисоєва С. О. Професійна підготовка викладача-тьютора: теорія і методика : [навч.-метод. посіб.] / С. О. Сисоєва, В. В. Осадчий, К. П. Осадча. – К., Мелітополь : Вид. будинок ММД, 2011. – 280 с.
28. Стрикелева Л. В. Педагогические основы повышения эффективности учебного процесса в вузе с помощью применения АОС : дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования / Лариса Владимировна Стрикелева. – Минск : БГУ, 1984. – 209 с.
29. Тамбовкина Т. Ю. К проблеме автономии обучающихся иностранному языку в педвузе / Т. Ю. Тамбовкина // Иностранные языки в школе. – 1998. – № 4. – С.84–88.
30. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения : [учебн. пособие] / О. Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. – К. : Ленвит, 2004. – 192 с..
31. Фіялка С. Б. Принципи організації електронних навчальних видань із культурознавства / С. Б. Фіялка // Інститут журналістики. – 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2348>.
32. Цветкова Л. А. Формирование лексических навыков у младших школьников с помощью компьютерной программы (на материале английского языка) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Цветкова Любовь Анатольевна. – М., 2002. – 250 с.